

**HOE LIMBURGSE JONGENS DE VENLOSE APOTHEKER
VAN DER GRINTEN IN DE NEGENTIENDE EEUW HIELPEN
OP HET ONDERNEMERSPAD**

Bij het onderzoek in de afgelopen jaren in het bedrijfsarchief van Océ-van der Grinten te Venlo is door mij zoveel belangwekkend materiaal opgediept, dat slechts een deel daarvan kon worden verwerkt in het onlangs verschenen boek *Van boterkleursel naar kopieersystemen; de ontstaansgeschiedenis van Océ-van der Grinten 1877-1956*.¹ In de hier te presenteren analyse wordt een aantal aspecten naar voren gebracht, die in genoemde studie buiten beschouwing zijn gebleven.

Apotheker Lodewijk van der Grinten maakt boterkleursel

Op een bevolking van circa achtduizend zielen telde Venlo rond 1870 niet minder dan zes apothekers. Ook met een functioneren naar de omliggende dorpen toe was dit teveel van het goede. Vandaar dat het verwerven van neveninkomsten een noodzaak was. Zo vond apotheker Schrijnen dit in het aanbieden van wierook. Volgens een geheim recept mengde hij wierookkorrels en verkocht dit mengsel aan pastoors ten behoeve van de katholieke eredienst.² Apotheker Lodewijk van der Grinten, die zich in april 1857 in zijn geboorteplaats had gevestigd, zocht verruiming van zijn inkomen door boterkleursel te gaan vervaardigen, in eerste instantie ten behoeve van boeren uit de omgeving.

Toen door de toename van de bevolking en de economische groei na 1850 de vraag naar zuivelproducten toenam, gingen veel boeren op de zandgronden, mede door de dalende graanprijzen, zich weer op de veehouderij toeleggen. Door het groter aanbod van boter als gevolg hiervan en door de hogere eisen die op de afzetmarkt ten aanzien van de uniformiteit bij dit artikel werden gesteld, nam de behoefte aan een kleurstof toe. De consument accepteerde niet meer, dat de winterboter een bleke kleur had. Om tot bijkleuring te komen, zodat de winterboter

¹ H.F.J.M. van den Eerenbeemt (red.), *Van boterkleursel naar kopieersystemen; de ontstaansgeschiedenis van Océ-van der Grinten 1877-1956*, Leiden 1992.

² Apotheker Schrijnen; 50 jaar wierook, in: *Brabant's Dagblad*, 24 december 1960.

de tint van de zomerboter kreeg, konden de boter producerende boeren in de apotheek van Lodewijk van der Grinten flesjes met vijftien gram kleursel kopen. Dat boeren een belangrijke klantengroep vormden voor Lodewijk van der Grinten, blijkt in 1872 uit een brief van hem aan de medicus J. Roosenburg in Den Bosch, die plaatsvervangend lid was van de Geneeskundige Raad voor Noord-Brabant en Limburg. Hij schreef daarin dat hij alle dagen voor inspectie op pad kon, behalve op zaterdag, "zijnde hier groote markttag waarop ik mij moeilijk kan absenteeren".³ Aangezien ziekten en in het kielzog daarvan pijnstillende middelen niet aan een zaterdag zijn gebonden, mogen wij aannemen dat de boeren voor iets anders in de apotheek kwamen dan voor pillen. Aangezien de apotheek tevens was gericht op de verkoop van drogisterijwaren, was de zaterdag een goed moment om deze dan te betrekken, zeker voor de mensen uit de dorpen in de omgeving van Venlo. Twee jaar later komt wederom naar buiten, dat Lodewijk tijdens de zaterdagse markt niet op reis kon en zeker niet nu daarop de Venlose septemberkermis aansloot, die veel boeren naar de stad lokte.⁴

Het kleursel werd vervaardigd in een werkplaats achter de apotheek, waar orleaan, maïs-, raap- en lijnolie in een grote koperen ketel werden verhit, geroerd en daarna afgegoten en gedroogd.⁵ In het hele vierde kwart van de negentiende eeuw bleef boterkleursel vermeld in het briefhoofd van het papier van de apotheek.

Naast de indicatie vanuit het briefhoofd op facturen is er nog een hard bewijs, dat er boterkleursel via de apotheek werd verkocht. In een los stuk "Kleursel verkocht in 1900" staat vermeld, dat er twintig kilo kleursel is geleverd aan de apotheek.⁶ Deze werd daar à contant verkocht. Tot slot is er een aanwijzing te vinden in een brief van apotheker Hahmes uit Maastricht, die in 1890 schreef dat hij – evenals Lodewijk van der Grinten in Venlo deed – boterkleursel in zijn zaak in het klein zou gaan verkopen.⁷

Dat Lodewijk van der Grinten boterkleursel maakte, was niet zo uit-

³ *Brieven uit 1871-1877 van Lodewijk Theodoor Adriaan van der Grinten*, samengesteld door L.Jzn. en L.Frzn. van der Grinten, Utrecht 1965, brief van 31 juli 1872 (26).

⁴ *Brieven*, o.c., 6 september 1874 (47).

⁵ Historisch Archief Océ-van der Grinten te Venlo (voortaan afgekort als AOG), 56-ongedateerd (vóór 1883), *Laboratoriumjournaal A.* 25.

⁶ AOG, 75-1894, Los stuk verkoop boterkleursel in 1900, in *Copieboek 1894-1903*.

⁷ AOG, 111-1890, Brief van apotheker Hahmes te Maastricht aan L. van der Grinten, 5 mei 1890.

zonderlijk. Ook elders hielden apothekers en drogisten zich hiermee bezig. Een voorbeeld daarvan was drogist G. Verschuur in Doetinchem. Lodewijk had hem een monster kleursel toegezonden, wellicht in de verwachting dat deze drogist als doorverkoper kon fungeren. Uit de reactie van Verschuur blijkt echter, dat deze zelf ook boterkleursel maakte. Hij berichtte dat van Lodewijk "onderzocht te hebben, doch mijn eigen fabrikaat spant de kroon". Het Venloos kleursel achtte hij wel goed, maar het zijne beschouwde hij wat kleur en zuiverheid betreft, als beter. Wel gaf hij toe dat zijn prijs van f 1,18⁵ per liter een stuk hoger lag dan die van Lodewijk, die f 0,90 rekende. De Doetinchemse drogist deed niet geheimzinnig over de samenstelling van zijn product, waarmee hij geen nationale aspiraties had. Verschuur gebruikte chemisch gezuiverde olijfolie, die hij voor f 1,10 per liter inkochte. Daarin werd na toevoeging van wat potas de kleurstof orleaan opgelost, op elke liter 25 gram. Dit gaf, zo schrijft hij, "een prachtig en zuiver boterkleursel". Volgens zijn analyse gebruikte Lodewijk "zoogenaamde olijfolie of palmentineolie", glycerine en een zwakke orleaanoplossing. Zoals wij later zullen aangeven, is dit geen correcte analyse. Verschuur, die beweerde veel omzet in kleursel te hebben, had wel in de gaten dat hij met zijn prijs, waarin zijn arbeidskosten niet eens waren opgenomen, erg hoog lag. Hij deed dan ook een proefbestelling van tien liter.⁸ Drogisten zoals Verschuur konden wel een goed kleursel maken, maar zij waren niet in staat grote partijen te fabriceren, die dan tevens langdurig goed moesten blijven. Het lijkt er op dat drogist Verschuur uiteindelijk is gestopt met het zelf maken van kleursel. Immers, hij bestelde in de jaren negentig regelmatig in Venlo een bus met tien liter boterkleursel.⁹ Een soortgelijk geval als Verschuur was Jos Smeets, die in Gulpen een Chemisch Technisch Laboratorium had. Deze schreef in 1895 aan Frans van der Grinten dat hij "als nevenindustrie" boterkleursel fabriceerde. Omdat zijn kostprijs toch wel hoog lag, was hij geïnteresseerd in een prijsopgave vanuit Venlo voor leveranties van boterkleursel en kaastremsel per 100 kilo.¹⁰ Van der Grinten leverde zijn boterkleursel ook aan andere apothekers, die het ter plaatse weer doorverkochten aan boeren. Zo bestelde Th. van der Willigen, apotheker te Gemert, bij hem in 1891 boterkleursel,

⁸ AOG, 4 + 75, Correspondentie boterkleursel (voortaan afgekort als Cor.bo.) 1891, Diversen. Brief van drogist G. Verschuur, 27 oktober 1891.

⁹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1894, Brief van G. Verschuur, 3 mei 1894.

¹⁰ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1895, Brief van J. Smeets, 19 augustus 1895.

evenals in 1894 apotheker Gùsgens te Vaals.¹¹ Ook drogisten, zoals in 1893 Charles de Peuter in Herentals, kochten te Venlo kleursel in voor de doorverkoop.¹² De reeds vermelde apotheker P. Hahmes, met wie Lodewijk al sinds lang bevriend was en bij wie hij ook allerlei waren voor zijn apotheek in Venlo betrok, schreef hem op 5 mei 1890: "Ik wil met Uwe boterverf eens proberen en verzoek U mij voorlopig 10 kilo te zenden". Dit diende in een kruik of mandfles te geschieden. Later vond de verzending naar Maastricht in bussen plaats. Hahmes vroeg hem een gebruiksaanwijzing er bij te leveren. Hij merkte verder op: "Ik zal zulks dan ook in fleschjes van 15 gr. doen en tot denzelfen prijs afleveren als U".¹³ De flesjes met een inhoud van vijftien gram kleursel vielen ook elders in de smaak. Zo vroeg G. Dekkers uit Sint-Anthonis in Noord-Brabant op 2 november 1889 hem 100 flesjes kleursel te leveren.¹⁴ He-laaas weten wij niet voor welke prijs die flesjes werden verkocht. Aangezien voor de groothandel rond 1890 de prijs van een kilo boterkleursel 60 à 70 cent bedroeg, in eerdere jaren is dat hoger, zal de inhoud van de flesjes met vijftien gram de waarde van 1 à 2 cent hebben gehad. Samen met de kosten van vullen, het flesje zelf, de kurk en het etiket opplakken, zal de prijs in de apotheek niet hoger dan 5 à 10 cent hebben gelegen. Vervolgens kan men zich afvragen hoeveel winterboter hiermee kan worden bijgekleurd? Uitgaande van het gegeven dat de firma Bluysen in Asten, die ook veel roomboter verwerkte, volgens het laboratoriumjournaal uit 1893 een liter kleursel gebruikte voor 1.500 kilo boter,¹⁵ terwijl bij de margarine de verhouding 0,88 à 1 op 1.000 gold, was derhalve zo'n flesje van vijftien gram genoeg om 22,5 kilo roomboter bij te kleuren.

Dat apothekers boterkleursel verkochten, was in het vierde kwart van de negentiende eeuw een gewoon verschijnsel. Zij maakten dit artikel aanvankelijk zelf. Steeds meer vond echter doorverkoop plaats van door Van der Grinten gefabriceerd kleursel. Zo betrokken in 1896 apothekers uit Bergen op Zoom, Waalwijk, Helmond, Heerlen, Gulpen,

¹¹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1891, Verkoop Nederland, Brief van apotheker Th. van der Willigen, 5 september 1891; AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1894, Brief van L. Gùsgens, 22 maart 1894.

¹² AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1893, Inkoop, Brief van Ch. de Peuter, 31 januari 1893.

¹³ AOG, 111-1890, Brief van apotheker P. Hahmes, 5 mei 1890; AOG, 4 + 75, Cor.-bo. 1893, Apotheek, Notitie op nota van P. Hahmes, 6 september 1893.

¹⁴ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1885-1890, Diversen, Brief van G. Dekkers, 2 november 1889.

¹⁵ AOG, 56-1893, Laboratoriumjournaal D.

Enschede, Amerongen en Rozendaal boterkleursel uit Venlo ten behoeve van lokale afnemers, voornamelijk boter makende boeren.¹⁶ Dit patroon bleef nog tot in de twintigste eeuw bestaan, ondanks de sterke expansie van de roomboterfabrieken. Zo ging de eerder vermelde apotheker Güsgens uit Vaals ook in die tijd door met het bestellen van "boterverf", telkens met hoeveelheden van vijf à tien liter.¹⁷ Apotheker A. Evers uit Maaseik in Belgisch Limburg plaatste in 1904 en 1905 bij Van der Grinten orders voor levering van een bus boterkleursel.¹⁸ In 1917 en 1918 was kleursel te betrekken bij de apotheken van Wiel van der Grinten en van Schrijnen te Venlo, geleverd door de Nederlandsche Boterkleursel-Fabriek L. van der Grinten.¹⁹ In al deze gevallen handelde het om kleursel te gebruiken bij de vervaardiging van roomboter. Het tijdstip waarop Lodewijk van der Grinten met het maken van kleursel is begonnen, is door het ontbreken van documentatiemateriaal niet exact vast te stellen. Reeds rond 1850 is het kleuren van boter en kaas met extract uit rode worteltjes, maar vooral met orleaan, bekend. Orleaan wordt opgelost in een plantaardige olie en levert een goede kleurstof op ten behoeve van boter en kaas.

Uit de begintijd van het ondernemen door Lodewijk is vrijwel geen informatie bewaard gebleven in het bedrijfsarchief. Pas wanneer zoon Frans in 1889 in de zaak komt, begint de documentatie beter op orde te komen. Betreffende de periode van vader Lodewijk zijn klaarblijkelijk op enkele uitzonderingen na de papieren vernietigd, die op het bedrijfsgebeuren betrekking hadden. Er zijn uit zijn tijd wel brieven bewaard gebleven over kwesties die buiten het bedrijf lagen, zoals correspondentie betreffende onderzoek naar de kwaliteit van drinkwater in Venlo en elders en andere zaken betreffende de preventieve volksgezondheid. Dit heeft hij blijkbaar als curiosum wel de moeite van het bewaren waard gevonden.

Bij de vervaardiging van boterkleursel had Van der Grinten de hulp van een knecht. Verder assisteerden vier dochters van Lodewijk, namelijk Miel, Anna, Lize en Louise, die gezamenlijk in november 1894 een tractement van f 10,-- ontvingen. Welke bijdrage zij voor ieder een rijksdaalder per maand aan het bedrijfsresultaat hebben geleverd, viel niet

¹⁶ AOG, 215-1892, Debiteurenboek boterkleursel 1896.

¹⁷ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1900-1912, Brieven van L. Güsgens in de loop van genoemde jaren.

¹⁸ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1905, Brief van A. Evers, 22 januari 1905.

¹⁹ AOG, 215-1917, Verkoopboek I, 1917-1925.

te achterhalen.²⁰ Mogelijk hebben zij geholpen in de apotheek en bij het roeren in de ketel, waarin het boterkleursel werd gemaakt. Toen Frans van der Grinten de leiding van de zaak had overgenomen, bleven de genoemde vier karweitjes opknappen. Vanaf augustus 1896 was Anna niet meer van de partij. Zij werd een maand later opgevolgd door Pauline. Dit kwartet bleef compleet tot eind 1898. Vanaf januari 1899 stond alleen nog Louise op de "loonlijst" en wel voor een rijksdaalder, nu omschreven als "zakgeld". Een jaar later kwam Miel haar zus weer assisteren. Zowel in 1900 als 1901 toucheerden zij samen vijf gulden. Eind 1901 kreeg Miel opslag en ging van f 2,50 naar f 5,- in de maand, terwijl Louise op een rijksdaalder bleef staan. Na januari 1902 ontbreken hun namen in het kasboek. De apotheek was in 1899 al afgestoten en in de nieuwe fabriek waren blijkbaar de vroeger verrichte klussen vervallen.²¹

Het groeien uit zijn apothekersjas en het werken in een bedrijfje met rond 1890 slechts de assistentie van één knecht heeft wel met zich meegebracht, dat vakantie voor Lodewijk van der Grinten een zeldzaam begrip was. De kracht van zijn onderneming school in de constante productie. Viel de ene knecht door ziekte uit, dan hielp zijn echtgenote mee bij het urenlang roeren van kleursel, dat in een grote koperen ketel boven het vuur werd verhit. Vergeld door het kleursel nam zij daarna haar huiselijke bezigheden weer waar.

Zoals aangegeven, was de Nederlandse zuivelbereiding rond 1870 nog steeds handwerk. Daar waar de agrarische structuur dominant was, werd de boter nog op traditionele wijze door de boerinnen op de boerderij gemaakt en voorzagen apothekers en drogisten in de lokale behoefte aan boterkleursel.

De nevenactiviteit leidt tot een apart bedrijf

De apparatuur voor de boterkleursel-fabricage was in de aanvang simpel en beperkt in omvang. Aan machinerieën werd in de eerste helft van 1894 voor een bedrag van f 517,72 aangeschaft. Hiertoe behoorden twee grote ijzeren kleurselbakken, die per stuk f 138,90 kostten. Voor het afwegen werd een machinale bascule geplaatst. In juli 1894 werd de zaak getroffen door een brand. De schade zal beperkt zijn geweest.

²⁰ AOG, t.a.p., 1894.

²¹ AOG, t.a.p., 1898-1902.

want de Antwerpse Verzekerings Maatschappij tegen Brand N.V.²² keerde op 4 augustus f 725,- aan brandschade uit. De spuitgasten staan onder de kolom uitgaven in juli voor f 67,70 genoteerd: "aan drinkgeld bij den brand". In de periode juli 1894-januari 1895 werd de "fabriek" weer opgeknapt voor f 858,96, diverse andere "rekeningen van brand" vereisten in augustus 1894 f 94,76, terwijl aan werkloos voor de bij de herstelwerkzaamheden betrokken arbeiders f 184,86 werd uitbetaald. In hoeverre de in de maanden september tot en met januari 1895 bestelde machinerieën te maken hadden met vervanging, blijkt niet uit de vage omschrijving in het kasboek. Wel is opvallend dat na januari niets meer op dit terrein in de loop van 1895 werd besteld.²³

Een volgende uitbreiding vond in 1896 plaats. Toen werd door machinefabriek Johann Reinartz te Neuss am Rhein een tweedehands, maar in goede toestand verkerende hydraulische pers geleverd, verder een nieuwe hydraulische perspomp en aandrijfriemen tussen pomp en pers, verbonden met de reeds aanwezige gasmotor. Dit alles voor een prijs van 1.460 Duitse marken, tegen een koers van circa 60 cent. Pers en pomp werkten op een maximumdruk van 180 atmosferen. De monteurs, die het geheel in Venlo kwamen stellen, dienden daar tijdens hun verblijf vrije kost en logies te genieten. Ten gevolge van in augustus 1896 gevoerde correspondentie over de plaatsing van pomp en pers beschikken wij over een unieke situatieschets van de apotheek en de daarbij gelegen fabricageruimten.²⁴

De installatie van het geheel en het aanbrengen van de tandraden voor de transmissie werden in de loop van november afgerond.²⁵ Het totaal van de in 1896 bestelde en geplaatste apparatuur vereiste een bedrag van ruim f 2.100,-.²⁶ Naast de genoemde pers waren in de werkruimte te vinden een verfmolen, een "poedermachien", een grote ver-

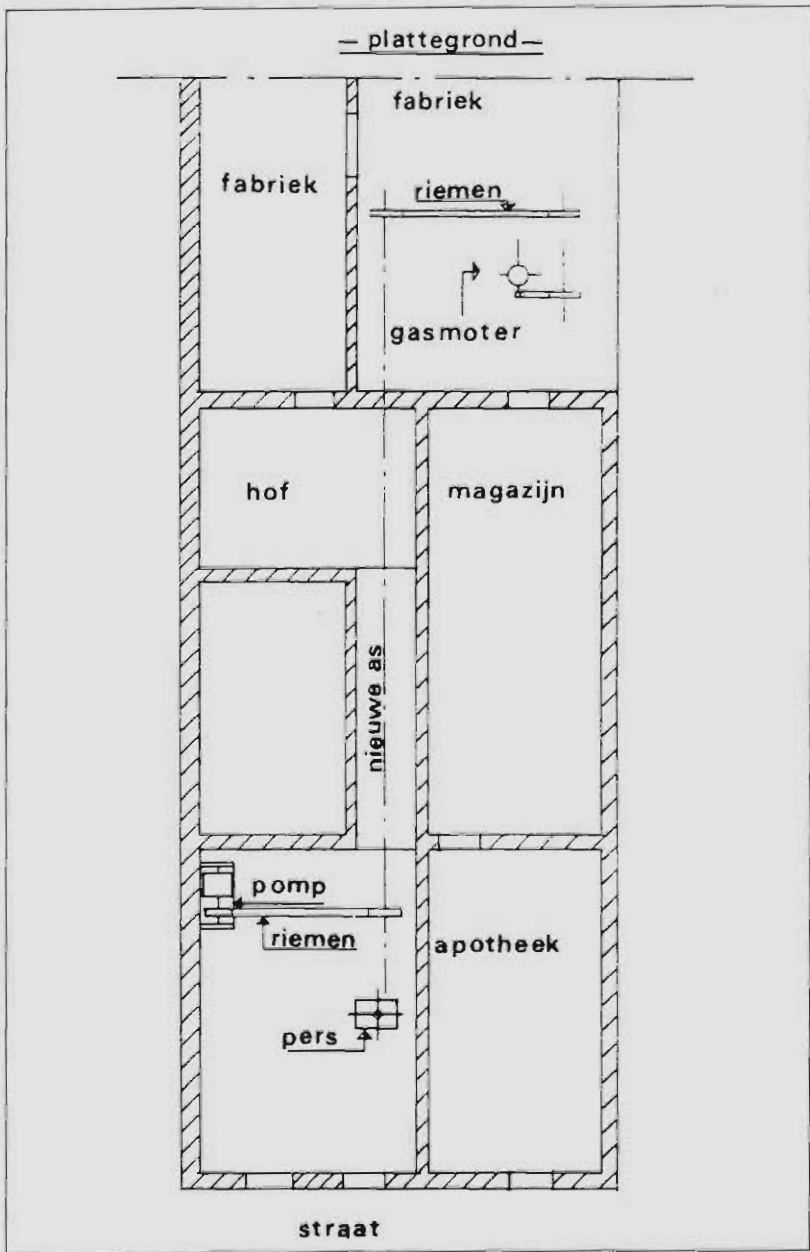
²² AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1885-1890, Diversen, Ontvangstbewijs premiebetaling voor brandassurantie op 20 april 1885. Uit het stuk blijkt, dat de verzekering tegen brand vanaf 1880 loopt.

²³ AOG, 215-1894, Kasboek Lodewijk en Frans van der Grinten over de jaren 1894-1895.

²⁴ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1896, J-V, Offerte Maschinen-Fabrik Johann Reinartz te Neuss am Rhein, 9 juli, en Brieven 6 en 12 augustus 1896.

²⁵ AOG, t.a.p., Brieven 13 en 30 november 1896.

²⁶ AOG, 215-1894, Kasboek Lodewijk en Frans van der Grinten, februari 1896-februari 1897.

gaarbak en een filtreerapparaat.²⁷ In de loop van 1897 vonden geen aanschaffingen meer plaats. Eind 1898 leverde de Duitse machinefabriek van J. Reinartz een drukvat en een hydraulische pomp met zuigers voor een prijs van 730 mark.²⁸ Verder werd van de Venlose loodgieter J. van de Loo een nieuwe bascule en een grote geëmailleerde ketel betrokken.²⁹ Timmerman A. Janssen uit Venlo verrichtte in de productieruimte allerlei werkzaamheden, onder andere aan de kleurselvakken, droogramen, de droogkamer op de bovenzolder, aan de filtreerbak, zeef- en waterbak, aan de kleurselmolen en de persblokken.³⁰

In de jaren 1899 en 1900 waren de aanschaffingen van nieuwe apparatuur slechts beperkt.³¹ De Duitse machinefabriek Klein, Schanzlin & Becker uit Frankenthal leverde in 1899 een apparaat.³² Verder hadden de kosten in dat jaar vooral betrekking op reparaties. Zo kwam er een monteur van de Gasmotoren-Fabrik Deutz uit Keulen naar Venlo om de Ottomotor te repareren.³³ Verder werden er door plaatselijke vaklieden reparaties verricht aan persblokken, zeven, verfmolens, kleurselketel, oliepomp enzovoort. Eind 1900 bracht het reeds genoemde bedrijf Deutz een offerte uit voor een nieuwe gasmotor. Dit moet de in 1901 geplaatste motor van vijf pk zijn geweest.³⁴ De Venlose koper- en blikslager G.H. Verschuieren maakte een koelapparaat van zink en vertinde de distilleerketel.³⁵ In 1901 werden bij machinefabriek A. Dehne in Halle een horizontale vacuümpomp en een filterpers besteld. Met de pers ontstonden al spoedig problemen, zodat deze aan de leverancier werd geretourneerd.³⁶ Machinefabriek "Delfshaven" leverde in genoemd jaar een grote vertinde verticale smeltbak van twee meter hoog en een meter diep en breed. Met de directeur H. de Ridder werd gecor-

²⁷ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1896, Facturen van firma wed. J. Pohlman, juni, september en oktober 1896; T.a.p., Factuur van firma Wilhelm Sattler uit Schweinfurt, 18 september 1896.

²⁸ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1898, Brieven van Johann Reinartz, 8 september en 15 november 1898.

²⁹ AOG, t.a.p., Factuur van Joseph van de Loo, 31 december 1898.

³⁰ AOG, t.a.p., Facturen van A. Janssen over 1897 en 1898.

³¹ AOG, 215-1894, Kasboek Lodewijk en Frans van der Grinten, februari 1899 en januari-februari 1900.

³² AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1899, Brief van Klein, Schanzlin & Becker, 3 oktober 1899.

³³ AOG, t.a.p., Brief van directie Gasmotoren-Fabrik Deutz, 7 maart 1899.

³⁴ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1900, Brieven van directie Gasmotoren-Fabrik Deutz, 26 en 27 november, 22 december 1900.

³⁵ AOG, t.a.p., Rekeningen van G. Verschuieren, 21 juni en 23 augustus 1900.

³⁶ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1903, Brieven van A. Dehne, 26 en 30 november, 3 en 27 december 1901, 7, 10 en 17 februari 1903, 23 april en 15 juni 1904.

respondeerd over de nadere details betreffende afvoerbuïs en kranen.³⁷ Vóór 1892 bestond vrijwel alles wat er bij de bereiding van boterkleursel moest worden verricht uit handarbeid. Daarna waren een gasmotor, een hydraulische pers en een centrifugaalpomp de meest opvallende bedrijfsmoderniseringën. In 1901 verleenden burgemeester en wethouders van Venlo in het kader van de Hinderwet vergunning aan de firma L. van der Grinten tot het plaatsen van een gasmotor van vijf pk.³⁸ Hierdoor was klaarblijkelijk genoemde firma binnen het gezichtsveld van de publieke instanties gekomen. Pas in 1902 vond voor het eerst in een officiële publicatie, namelijk de "Staat van de fabrieken en andere inrichtingen van nijverheid" te Venlo, een vermelding plaats van de boterkleurselfabriek.³⁹ Tevens werd nu ook van overheidswege gekeken naar wat er intern binnen het bedrijf plaats vond. Zo vroeg de Inspectie Breda van het Rijkstoezicht op Fabrieken en Werkplaatsen in een brief van 10 juli 1903 aan de burgemeester van Venlo nadere inlichtingen over een ongeval met M. Kerren in de boterkleurselfabriek op 16 mei 1903.⁴⁰ Wat dit ongeluk inhield, hebben wij niet kunnen achterhalen. Het vertraagd doordringen in de media van de ondernemersactiviteiten van Van der Grinten, zoals wij hiervoor hebben aangegeven, is niet alleen te verklaren uit de beperkte omvang van het bedrijf. In genoemde "Staat" kwamen reeds veel eerder vele kleine ondernemingen voor, die beslist niet groter waren dan die van Van der Grinten. Zowel Lodewijk als Frans voelden zich niet geroepen de buitenwacht onder de neus te houden, waarmee zij bezig waren. Pas toen mechanische aandrijfkraft gebruikt ging worden, kwam Van der Grinten door de vereiste vergunning binnen het blikveld van de overheid en van een publiek orgaan, als de Kamer van Koophandel. Dit betekende nog niet, dat Frans van der Grinten zich nu als een industrieel ondernemer naar buiten toe afficheerde. In een in 1905 uitgegeven "Adresboek van Venlo, Blerick en Tegelen" noemde hij zich koopman.⁴¹ Deze omschrijving is in 1917 verdwenen ten gunste van die van boterkleurselfabrikant.⁴² Wellicht heeft

³⁷ AOG, t.a.p., Brief van H. de Ridder, 27 november 1901.

³⁸ *Verlag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Venlo over het jaar 1901*, pag. 3.

³⁹ *Verlag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Venlo over het jaar 1902*, pag. 10.

⁴⁰ Gemeentearchief (voortaan afgekort als GA) Venlo, Gemeentesecretarie 1901-1920, nr. 816: Stukken betreffende Veiligheidswet 1902-1919.

⁴¹ *Adresboek van Venlo, Blerick, Tegelen, (Steijl) voor het jaar 1905*, samengesteld door H.J. Bartels, Venlo 1904, pag. 51 en 119.

⁴² *Adresboek der gemeente Venlo, aangevuld met een beroepenlijst der gemeenten Blerick en Tegelen*, Amsterdam 1917, pag. 57.

Frans via deze toch wel misleidende zelftekening in 1905 willen vermijden, dat er ongewenste belangstelling ontstond naar datgene waarmee hij bezig was. Aan pottekijkers had hij bepaald geen behoefte. Pas tegen de eerste wereldoorlog trad het bedrijf in de lokale en regionale gemeenschap meer naar buiten. In plaats van een loutere vermelding van niet meer dan een regel in het jaarlijkse verslag van de Kamer van Koophandel, volgde nu ook enige berichtgeving over de gang van zaken in het bedrijf.

Begin 1904 plaatste de firma Gebr. Stork & Co, die te Hengelo de bekende machinefabriek exploiteerde, een verticale stoomketel van vier atmosfeer druk, doorsnede 1,05 meter, hoogte 2,70 meter, geheel compleet met alle appendages en een rookpijp van drie meter hoog. De ketel, met hout en plaatijzer bekleed, kostte f 1.115,--.⁴³ Merkwaardig is dat in het jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Venlo over 1904 wel wordt gesproken over een vergunning tot het plaatsen van een nieuwe gasmotor van veertien pk in het bedrijf nabij het Villapark en niets wordt gezegd over een stoomketel.⁴⁴ Met geen woord wordt dan, en ook later niet, gewag gemaakt van de in hetzelfde jaar in gebruik genomen stoomketel. Toch had de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid op 15 juli 1904 een akte van vergunning uitgereikt "voor het gebruik van den stoomketel, geplaatst in de inrichting van de Nederlandsche Boterkleurselafabriek L. van der Grinten te Venlo". De burgemeester van de stad werd van dit verlof op de hoogte gesteld.⁴⁵ Door de dubbele vergunning heeft de Kamer er kennelijk één over het hoofd gezien. De gasmotor was toen volop in bedrijf. Dit blijkt uit een inspectierapport, opgesteld door Technisch Bureau G. Barger te 's-Gravenhage. De motor was in werking en werd "goed bediend".⁴⁶ Ook de stoomketel heeft jarenlang gefunctioneerd. Dit blijkt uit rekeningen, lopend tot in 1912 – verder loopt de bedrijfs correspondentie niet –, voor reparaties, zowel aan de stoomketel als aan de gasmotor uitgevoerd.⁴⁷

⁴³ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1903, Rekening en verzendlijst van Gebr. Stork & Co, 17 en 18 maart 1904.

⁴⁴ *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Venlo over het jaar 1904*, pag. 6 en *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Venlo over het jaar 1912*, pag. 21.

⁴⁵ GA Venlo, Gemeentesecretarie 1901-1920, nr. 815: Stukken betreffende Stoomwet 1901-1919.

⁴⁶ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1906, Rapport van Technisch Bureau G. Barger, 3 december 1906.

⁴⁷ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1905-1912, Rekeningen van gebr. Kuijpers over 1905, 1908, 1909, 1911 en 1912.

In de loop van 1904 waren de bestellingen van machines en apparatuur nogal talrijk. Dit geeft aan, dat het geruime tijd heeft geduurd, voordat de nieuwe fabriek volledig was geïnstalleerd. De machinefabriek Werner & Pfleiderer te Keulen leverde voor 1.415 mark een kneed- en mengmachine, aangedreven door riemen.⁴⁸ Bij machinefabriek Herm. Franz te Neuss am Rhein werden voor 1.389 mark diverse apparaten besteld.⁴⁹ De onderneming Gebr. Heine te Viersen leverde een centrifuge voor de som van 957,50 mark.⁵⁰ De firma C. Gerhardt te Bonn, van wie eerder een kwikzilvercontact-thermometer van 0 – 200° Celsius met zeven contactpunten was betrokken, voerde nu een leverantie van een waterluchtpomp uit.⁵¹

Ook kleinere zaken waren nodig om het nieuwe bedrijf goed te laten draaien. D. de Clercq bezorgde door bemiddeling van Eijsbouts te Asten voor f 25,80 een kleine heteluchtmotor, terwijl de Machinefabriek en IJzergieterij Tegelen van de firma Dentjens & Co voor f 84,15 een nieuw verwarmingstoestel afleverde.⁵² Blikslager G. Verschueren te Venlo bezorgde een vleugelpomp, terwijl H. van Boom, uit dezelfde plaats afkomstig, een nieuwe bascule leverde met een weegvermogen van 500 kilo.⁵³ De laatste zorgde ook voor een kopieerpers, waarmee op kantoor doorslagen van getypte brieven konden worden gemaakt. Voor verwarming op kantoor leverde hij een salamanderkachel, voor gebruik in de fabriek geëmailleerde ketels met deksel en verder repareerde hij de zuiger van de oliepomp.⁵⁴ De Venlose timmerman A. Janssen werkte in de fabriek "aan machinerijen aftimmeren volgens de wet". De Veiligheidswet schreef voor, dat ter bescherming van het personeel tegen aanraking met bewegende delen van machines specifieke voorzieningen dienden te worden getroffen om ongelukken te vermijden.⁵⁵ In 1908 was er een brief van de Arbeidsinspectie betreffende beveiliging van de gas-

⁴⁸ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1903 en 1904. Rekeningen van Werner & Pfleiderer, 18 september 1903, 26 februari en 11 maart 1904.

⁴⁹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1904. Rekening van Herm. Franz, 7 februari 1904.

⁵⁰ AOG, t.a.p., Rekening van Gebr. Heine, 31 december 1903.

⁵¹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1903 en 1904. Brieven en rekening van C. Gerhardt, 23 oktober 1903 en 12 mei 1904.

⁵² AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1904. Factuur van D. de Clercq, 22 juni 1904 en van Dentjens & Co, mei 1904.

⁵³ AOG, t.a.p., Rekening van G. Verschueren, 6 juni 1904 en van H. van Boom, 1 januari 1904.

⁵⁴ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1905 en 1909. Rekeningen van H. van Boom, 1 januari 1905, 1909 en 1910.

⁵⁵ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1904, Rekening van A. Janssen, 31 januari 1904.

motor. Deze schreef voor een veiligheidsaanzetzwengel, welke zowel bij het aanslaan als bij de terugslag van de motor werd ontkoppeld. Verder diende de riem van de verfmolen met een houten kast te worden afgeschermd.⁵⁶ Dat Frans van der Grinten ook op andere wijze zorg droeg voor het welzijn van het personeel, blijkt uit de tot tweemaal toe bestelde vier paar hoge mansklompen voor hemzelf en de drie knechten. Door het omvangrijk verbruik van lijnolie als grondstof kon de fabrieksvloer nogal eens vervuild zijn, zodat aangepast schoeisel een uitkomst was.⁵⁷ Verder kwam deze zorg tot uitdrukking door het bestellen in 1906 van een douche bij een bedrijf in Stuttgart.⁵⁸ De kleurselffabricage betekende voor het personeel geen schone arbeid, zodat lichaamsreiniging na afloop van de werkzaamheden geen luxe was. Voor die tijd was iets dergelijks echter nogal progressief.

Na 1904 werd het een stuk rustiger. De fabriek was blijkbaar nu min of meer volledig ingericht. Toch bleven er punten bestaan, waarvoor een oplossing moest worden gevonden. Zo vroeg Frans van der Grinten advies aan B. Eijsbouts te Asten, die aldaar een fabriek had van uurwerken en klokken. Het gevraagde advies had betrekking op een roerapparaat voor vloeistoffen. Hoewel Eijsbouts naar Venlo kwam om zich ter plekke op de hoogte te stellen, heeft dit contact niets opgeleverd. Voor hem wel een reden om bij Frans een declaratie in te dienen voor gemaakte kosten.⁵⁹

Waar het kon, deed Frans van der Grinten een beroep op lokale leveranciers. De plaatselijke meubelmaker G. Godding maakte in 1905 voor de fabriek vijftien "filtreerraampjes" en honderdvijftig droogramen.⁶⁰ De reeds eerder genoemde timmerman Janssen bracht voorzieningen aan die het plaatsen van de nieuwe zaadmolen mogelijk maakten, maakte schappen om apparatuur op te zetten, repareerde luiken en vensters in de ijskelder, bracht veranderingen aan bij de kleurbak en droogkast en timmerde stellingen.⁶¹ Koperslager Lodewijk de Man vervaardigde uit blik een filtreertoestel, juwelier F. Nellissen leverde voor

⁵⁶ AOG, 295, Brief Arbeidsinspectie 11 mei 1908 betreffende beveiliging gasmotor en verfmolen.

⁵⁷ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1904 en 1907, Rekeningen van H. Trynes, oktober 1904 en 31 januari 1906.

⁵⁸ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1906, Offerte van P. Lechler, 30 november 1906.

⁵⁹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1905, Declaratie van B. Eijsbouts, 9 december 1905.

⁶⁰ AOG, t.a.p., Rekening van G. Godding, 31 december 1905.

⁶¹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1905-1908, Rekeningen van A. Janssen, 26 januari 1905 en 1 januari 1907.

de fabriek twee wekkers; symbool dat tijd belangrijk was geworden, en de firma Wed. J. Pohlman maakte een luik voor de oliekelder en repareerde de kachel in de droogruimte.⁶² Jos Kuijpers, die in Venlo een herstelplaats voor machinerieën en motoren had en later samen met zijn broer zich machineconstructeurs noemde, verrichtte reparaties aan de stoomketel, motor en mengmachine. In 1908 en 1909 stuurde hij een aparte rekening voor "afproberen" en op gang brengen van de stoomketel.⁶³ In 1910 leverde Kuijpers zelf een nieuwe mengmachine, compleet met mechanisch roerwerk voor de prijs van f 698,37. In 1911 verrichtte dit bedrijf reparaties aan stoomketel, motor, mengmachine, wals en drijfwerk.⁶⁴

Betreffende de beginperiode valt niets te achterhalen over de jaarlijkse financiële gang van zaken. Het eerste kasboek dat bekend is, dateert van 1894. De financiële boekhouding van apotheek en boterkleurselbedrijf is hierin niet gesplitst opgezet. De opbouw van het kasboek is simpel. Bij het begin van elke maand wordt genoteerd welk bedrag zich bevindt in de brandkast: de grote kas, en welk bedrag in de lessenaar: de kleine kas. Onder het hoofd ontvangsten in de maand februari 1894 van in totaal circa f 2.800,-, wordt een niet nader gespecificeerd bedrag van f 876,66 opgevoerd onder de betiteling "diverse rekeningen". Of deze nu betrekking hebben op kleinere leveranties van boterkleursel of op de apotheek wordt niet duidelijk. De kleinere nota's worden contant betaald of er wordt een postkwitantie ingestuurd. Bij de grotere vindt zending van een wissel plaats of geschiedt afrekening per brief met daarbij ingesloten bankbiljetten en postzegels. Via de bank worden aanvankelijk nog weinig betalingen verricht. De oudste bankrelatie is de bank- en handelsfirma P.J. Berger te Venlo. Van de rekening-courant aldaar worden vanaf maart 1894 gewoonlijk afgeronde bedragen van enkele honderden guldens opgenomen met als doel de kas aan te vullen. Enkele malen in de loop van 1894 en 1895 worden intern grotere bedragen op de eigen rekening-courant bij de bank gestort. Vanaf die tijd neemt de

⁶² AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1907, Rekening van L. de Man, 30 september 1907, rekening van F. Nellissen, 1 januari 1907 en nota van wed. J. Pohlman, 1 januari 1907.

⁶³ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1903-1909, Rekeningen van J. Kuijpers, 31 juli 1904, 6 en 30 juni en 30 november 1905, 31 december 1907, 30 juni en 30 november 1908, 31 oktober 1909.

⁶⁴ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1910-1912, Rekeningen van J. Kuijpers, 30 april en 31 december 1910, 15 oktober en 31 december 1911.

hoogte af van het geldbedrag dat in de brandkast wordt bewaard.⁶⁵ Wordt onder het hoofd uitgaven wel onderscheid gemaakt betreffende kosten inzake de apotheek en de fabriek, wat de specifieke inkomsten van de apotheek aangaat, worden deze onder één noemer gebracht met de benaming "winkelnering". De opbrengst van deze winkelnering ligt in 1894 tussen de 300 en 400 gulden op maandbasis. Het laagst scoort op één na september met f 300,74 en het hoogst de maand december met f 392,11. Juni valt geheel uit de toon met f 45,61. Dit laatste gegeven pleit er voor om ook de post "diverse rekeningen" tenminste voor een deel aan de apotheek toe te rekenen.

Het totaal aan inkomsten via de winkelnering bedraagt in 1894 circa f 3.700,-, het totaal onder de noemer betaalde of diverse rekeningen en later ook onder de term "per cassa" ruim f 4.000,-. De laatste categorie vertoont zeer grote schommelingen, namelijk f 1.285,27 over de maand januari en f 26,97 in oktober 1894. Gezien dit grillig betalingspatroon en de destijds bij de burgerij bestaande gewoonte rekeningen op te sparen en deze pas te betalen in het begin van het nieuwe jaar, pleit er veel voor om deze groep betalende gedeeltelijk in relatie met de apotheek te brengen. Ook is het mogelijk dat onder de noemers: diverse rekeningen, per cassa en winkelnering, betalingen à contant schuil gaan van boeren uit de wijde omgeving, die in de apotheek tot in de twintigste eeuw toe flesjes boterkleursel komen kopen. Gezien de uitschieters in de maanden januari en februari kan dit samenhangen met de behoefte aan kleursel voor de bleke winterboter. Kortom, er zijn meerdere verklaringen denkbaar voor het verschijnsel dat in de eerste maanden van het jaar het totaal van kleinere ontvangsten zo hoog ligt.

In de maanden november en december 1894, wanneer het handschrift in het kasboek dat van Frans van der Grinten is, evenals daarna in de loop van 1895, vindt geen uitsplitsing meer plaats naar diverse rekeningen en winkelnering. Er wordt nu onderscheid gemaakt naar "per cassa" en naar "winkelnering". In september 1895 voegt Frans deze twee rubrieken samen onder de noemer "per cassa beuring", terwijl hij in de maand november daarna simpelweg van "beuring" spreekt.

Aan de uitgavenkant van het kasboek is moeilijk na te gaan welke leveranties specifiek voor de apotheek bedoeld zijn, omdat hier alleen maar namen en bedragen worden vermeld. Een belangrijke post is die voor vrachtkosten en in- en uitvoerrechten, die elke maand honderden gul-

⁶⁵ AOG, 215-1894. Kasboek van Lodewijk en Frans van der Grinten 1894-1902. Hier zijn met name de jaren 1894 en 1895 aan een nadere analyse onderworpen.

dens bedraagt. In 1894 belooft het totaal van deze post *f* 5.797,84. Dit moet grotendeels aan de export van boterkleursel worden toegeschreven, met name naar Duitsland waar A.L. Mohr veruit de belangrijkste afnemer is geworden.⁶⁶

Bij nadere analyse van de inhoud van het kasboek kan – zij het met het nodige voorbehoud, omdat vele posten niet zijn gespecificeerd – toch wel worden vastgesteld dat de netto inkomsten uit de apotheek bepaald geen vetpot opleverden. Voor het gezin van Lodewijk met tien kinderen en voor het bestaan van de pas getrouwde zoon Frans waren de nevenverdiensten uit de fabricage van boterkleursel en conserveringsmiddelen dan ook hard nodig.

Lodewijk van der Grinten verleende ook financiële diensten aan zijn cliënten. Zo zond Ant. Jurgens hem ter incassering vele wissels op afnemers van margarine in Venlo en omgeving toe. De geïnde bedragen werden ofwel verrekend met openstaande vorderingen voor geleverd boterkleursel ofwel meestal in de vorm van bankbiljetten per brief naar Oss verzonden. Joh. Jurgens pakte de zaak weer anders aan. Eerder dan Van der Grinten maakte deze gebruik van betalingsverkeer via de bank. In juli 1890 verzocht hij aan Lodewijk “voortaan op mij te disponeren, betaalbaar ten kantore van den heer F. van Lanschot te 's-Hertogenbosch”.⁶⁷ Genoemde Bossche bankiersfirma had al vroeg een relatie gelegd met meerdere margarinefabrikanten.⁶⁸ Ondanks deze meer moderne benadering van intern geldverkeer, maakte ook Joh. Jurgens dankbaar gebruik van zijn Venlose relatie. Zo stuurde hij in mei 1891 een wissel van *f* 15,10 op A. van Dijk naar Lodewijk van der Grinten met het verzoek deze voor hem te incasseren en daarvoor zijn rekening te crediteren. Hij schreef verder: “Daar ik mij voorstel meerdere zaken in uwe plaats te doen, zal ik de vrijheid nemen mijne wissels ter incasso aan Ued. in te zenden”.⁶⁹ Of Lodewijk met deze min of meer opgelegde dienstverlening erg gelukkig is geweest, vermelden de bronnen niet. Wel valt te stellen, dat de afnemer van kleursel door deze ser-

⁶⁶ Zie noot 65.

⁶⁷ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1889-1890, Verkoop Nederland, Brief van Ant. Jurgens, 5 juli 1890.

⁶⁸ H.F.J.M. van den Eerenbeemt, Handels- en industriebanken in Noord-Brabant voor 1900: een eerste verkenning van een vergeten sector, in: *Bankieren in de loop der eeuwen*, o.r.v. H.F.J.M. van den Eerenbeemt, Tilburg 1987, pag. 243.

⁶⁹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1891, Verkoop Nederland, Memorandum van Joh. Jurgens, 4 mei 1891.

vice afhankelijker werd van de leverancier. Dit kan Lodewijk niet onwettig zijn geweest.

Ook kleursel gevraagd voor margarine

Omdat apotheker Lodewijk van der Grinten al eerder bezig was met de vervaardiging van kleurstof voor roomboter, lag het voor de hand dat hij bij de opkomst in 1871 van de margarinenijverheid in ons land ook op dat terrein activiteiten ging ontplooiën. In 1871-1872 startten met de productie van margarine, zowel de firma Jurgens als de firma Cordeweener & Co, waarin als firmanten deelnamen de heren J. en W. Cordeweener uit Den Bosch en het bedrijf van Jurgens in Oss.⁷⁰ Jurgens pakte de zaak groot aan. Hij speelde op drie fronten tegelijk: Parijs, Den Bosch en Oss. Via de abattoirs in Parijs werd het dierlijk vet aangekocht. Het werd alvast voorbereid in de onderneming aldaar. Na transport per spoor naar Den Bosch kon hier en in Oss de nabewerking geschieden.⁷¹ Op die wijze kon de gehele zaak snel van start gaan. Eind 1871 was Jurgens al aan de slag. De gebroeders Cordeweener, van oorsprong fabrikanten van lint, band en garen, waren na het overwinnen van allerlei bezwaren en misverstanden in het najaar van 1872 van start gegaan met de kunstboterfabriek, waar een stoomwerktuig van acht pk werd gebruikt.⁷² Achter de firma Cordeweener & Co zat Jurgens als medevenoot. Het Bossche bedrijf, waar in 1872 wekelijks voor f 12.000,- aan grondstoffen werd verwerkt, behaalde zeer goede resultaten. Gedeeltelijk werd hier geproduceerd ten behoeve van de "op schier ongeëvenaarde schaal werkende boterfabriek van de heeren Jurgens" te Oss.⁷³ De reizigers naar Parijs waren klaarblijkelijk niet elkaars concu-

⁷⁰ Archief Unilever Rotterdam, nr. 0413: Correspondentie tussen A. Jurgens en J. Libotte in 1920 betreffende het vijftigjarig jubileum van het octrooi van Mège Mouriès, brief d.d. 9 december 1920.

⁷¹ Archief Unilever Rotterdam, nr. 1094: Stukken betreffende geschiedschrijving, map 22: Lezing Jurgens - Frankrijk.

⁷² *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's-Hertogenbosch over 1872*, 's-Hertogenbosch 1873, pag. 4 en 16; *Verslag van den toestand der provincie Noord-Brabant juli 1872-juli 1873*, 's-Hertogenbosch 1874, pag. 20 en 30.

⁷³ Citaat uit het *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's-Hertogenbosch over 1872*, aangehaald door H.F.J.M. van den Eerenbeemt en L.P.L. Pirenne, *De industriële ontwikkeling*, in: *'s-Hertogenbosch op de drempel van een nieuwe tijd; aspecten van het economisch en sociaal leven na 1850*, o.r.v. H. van den Eerenbeemt en L. Pirenne, Nijmegen 1960, pag. 92.

renten geworden. Het probleem was echter om verzekerd te zijn van een constante toestroom van dierlijk vet, nodig als grondstof voor de margarine. Dit viel in Den Bosch niet mee.⁷⁴ Om meer ontplooiingskansen te hebben, verhuisde Willem Cordeweener met vrijwel zijn gehele gezin op 12 september 1874 naar Parijs.⁷⁵ De margarinefabriek Cordeweener in Pré Saint-Gervais bij Parijs werd pas in de jaren twintig van onze eeuw door de mammoet Van den Bergh overgenomen.⁷⁶ Broer Joseph verhuisde op 3 april 1875 naar Brussel, waar hij eveneens bij de margarinefabricage was betrokken.⁷⁷ In het verslag over 1875 van de Bossche Kamer van Koophandel, die zich steeds voor de belangen van de firma Cordeweener heeft ingezet tegen de traag werkende en moeilijk doende stedelijke overheid in, werd met spijt geconstateerd dat de fabriek naar het buitenland was verplaatst.⁷⁸

Zo moeilijk het de Cordeweeners in Den Bosch werd gemaakt, zo gemakkelijk had Jurgens het in Oss. Daar klaagde men niet over stank en vettigheid. Jurgens begon alvast met het plaatsen van een locomobile. Bij de aanvraag om in zijn bedrijf een stoomwerktuig op te stellen, kreeg hij alle medewerking. Oss was er trots op dat de groothandel in boter tot ongekende hoogte was gestegen.⁷⁹ Pas in 1874 blijkt uit het gemeenteverslag, dat het lokale bestuur in de gaten had dat de expansie te danken was aan "de zoogenaamde kunstboter".⁸⁰

De nieuwe bedrijfstak nam in Nederland een grote vlucht. Talrijke bedrijven werden in deze branche gesticht. Aan het eind van de jaren zeventig telde ons land reeds meer dan 70 margarinefabrieken.⁸¹ De meeste hiervan bevonden zich in de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant. Maar ook in Limburg vonden activiteiten op dit gebied plaats. Begin 1880 vroeg J.A. Thielen uit Helmond aan burgemeester en

⁷⁴ *Verslag van den toestand der provincie Noord-Brabant juli 1873-juli 1874*, 's-Hertogenbosch 1875, pag. 35.

⁷⁵ GA Den Bosch, Bevolkingsregister 1870-1890, dl. III, blad 601.

⁷⁶ Archief Unilever Rotterdam, nr. 0197, 0198 en 0204: Stukken betreffende overname Cordeweener Reunis te Pré Saint-Gervais door Van den Bergh, 1920-1927.

⁷⁷ GA Den Bosch, t.a.p., blad 602.

⁷⁸ *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's-Hertogenbosch over 1875*, pag. 17. Al in 1874 was er sprake van verplaatsing van het bedrijf naar België "om meer in de nabijheid te zijn van de daarvoor noodige smelterij van rundvet". Zie *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's-Hertogenbosch over 1874*, pag. 15.

⁷⁹ GA Oss, nr. 724: Verslag van den toestand der gemeente Oss over 1871, pag. 55.

⁸⁰ GA Oss, nr. 727: Verslag van den toestand der gemeente Oss over 1874, pag. 43.

⁸¹ I.J. Brugmans, *Paardenkracht en Mensenmacht; sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940*, 's-Gravenhage 1961, pag. 332.

wethouders van Venlo vergunning tot het oprichten van een kunstboterfabriek, aangedreven door een stoommachine van 30 pk.⁸² De aangevraagde vergunning werd vlot verleend.⁸³ Het jaar daarop had het bedrijf "De Phoenix" acht mensen in dienst. Naast Thielen trad Wouters als firmant op.⁸⁴ Over 1882 wordt bericht dat de aanloopmoeilijkheden, waarmee "de invoering dezer in deze strek nieuwe industrie te kampen had", zijn overwonnen.⁸⁵ In 1885 komt het bedrijf echter niet meer in het jaarverslag van de Kamer van Koophandel voor.⁸⁶ Thielen was intussen weer naar Helmond teruggekeerd.⁸⁷ Het initiatief heeft dus niet lang standgehouden. Ook de margarine-boterfabriek Hillen & Verbruggen te Roermond, aan wie L. van der Grinten kleursel leverde, heeft het einde van de negentiende eeuw niet gehaald.⁸⁸ Deze gang van zaken past binnen het landelijk beeld. Door de toenemende concurrentie ten gevolge van de toename van het aantal margarinefabrieken, hadden vooral de kleine ondernemers te lijden van de stijging van de prijs van de grondstoffen. Zij verdwenen van het toneel door liquidatie of door overname. Door deze concentratietendens was er in 1883 in Nederland nog een 45-tal fabrieken over en in 1912 slechts 28.⁸⁹

Een opvallend punt bij de ontwikkeling van de margarinenijverheid is, dat niet weinige ondernemers in deze branche afkomstig waren uit de sector van de boterhandel. Dit geldt onder anderen voor Jurgens en Van den Bergh in Oss en voor Prinzen & Van Glabbeek in Helmond. Zeker in de beginfase werd roomboter door de bleke margarine gemengd om deze een acceptabele kleur en een betere smaak te geven.⁹⁰ Dit kon, omdat de verwerking van natuurboter in de eerste fase door de ondernemers in de nieuwe bedrijfstak werd gecontinueerd. Hoezeer deze combinatie speelt, blijkt uit een brief van 12 juni 1890 van Joh. Jur-

⁸² GA Venlo, Gemeentesecretarie 1851-1900, nr. 248; Stukken stoomketels.

⁸³ GA Venlo, Jaarverslag van den toestand der gemeente Venlo over het jaar 1880, hoofdstuk XII: Nijverheid.

⁸⁴ GA Venlo, Jaarverslag van den toestand der gemeente Venlo over het jaar 1881, hoofdstuk XII: Nijverheid; *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Venlo over 1881*, pag. 9.

⁸⁵ *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Venlo over 1882*, pag. 9.

⁸⁶ *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Venlo over 1885*, Staat der Fabrieken, pag. 5.

⁸⁷ GA Venlo, Bevolkingsregister 1860-1900, band XIII, blad 187.

⁸⁸ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1885-1890, Diversen, Brief van Hillen & Verbruggen, 15 maart 1890.

⁸⁹ Ch. Wilson, *Geschiedenis van Unilever; een beeld van economische groei en maatschappelijke verandering*, (dl. II), 's-Gravenhage 1954, pag. 105-106.

⁹⁰ Wilson, o.c., pag. 102.

gens aan Lodewijk van der Grinten. De directie van het Osse bedrijf zocht zowel voor de verkoop van boter in Venlo en Limburg als voor de verkoop van margarineboter in deze provincie een agent.⁹¹

Gezien de snelle acceptatie van het nieuwe product kunstboter door de markt, omdat het botersmeersel door de beperkte prijs nu ook in het bereik van de volksklasse kwam, werden de problemen bij de grotere partijen margarine inzake de kleurgelijkheid ook groter. Daarnaast was het nodig, gezien de smaak van de consument die wenste dat de margarine zoveel mogelijk leek op echte boter. Ondanks deze algemene tendens bestonden er ook varianten. Het margarinebedrijf W. Salomonski & Co te Nijmegen bestelde bij Van der Grinten "rosa kleursel", terwijl de firma Ant. Jurgens, Prinzen & Co te Goch ook in groen kleursel was geïnteresseerd.⁹² Ondanks deze afwijkingen ging de preferentie toch uit naar botergeeel. Deze tint of andere konden de margarinefabrikanten niet zelf maken. Zij waren veelal niet in staat het punt van de goede kleur zelf op te lossen, aanvankelijk mede door het gemis van een eigen laboratorium.

Oprichtingsdatum van de onderneming

Begonnen met het leveren van kleursel voor natuurboter, eerst voor detailverkoop aan boeren uit de omgeving en later ook aan boterfabrieken, kwam daar spoedig in de loop van de jaren zeventig de productie van kleursel voor margarine bij. Vraag hierbij is, op welk tijdstip de fabriekmatige productie is begonnen. De tegenwoordige onderneming Océ-van der Grinten houdt in dit verband 1877 als startpunt aan, gezien de vermelding door Lodewijk van der Grinten in dat jaar, dat hij met de vervaardiging van een grote partij kleursel voor kunstboter bezig was. Zijn zoon en opvolger Frans van der Grinten hield later echter wisselend 1875 en 1876 als beginpunt aan. In de tekst, opgesteld ten behoeve van een in Den Haag te verschijnen boekuitgave met een adreslijst van "de Nederlandsche fabrikanten", werd in 1918 in de rubriek Boterkleursel onder de naam L. van der Grinten als oprichtingsjaar van de

⁹¹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1889-1890, Brieven van Joh. Jurgens, 12 juni 1890.

⁹² AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1895, Brieven van W. Salomonski & Co, 25 juni en 17 december 1895; T.a.p., Brief van Ant. Jurgens, Prinzen & Co, 19 oktober 1895.

Nederlandsche Boterkleursel-fabriek 1875 genoemd.⁹³ Hetzelfde oprichtingsjaar hield drie jaar later Frans van der Grinten aan bij de dan wettelijk verplichte inschrijving in het handelsregister van de Kamer van Koophandel in Venlo.⁹⁴ In een advertentietekst, opgegeven ten behoeve van de elfde druk van het "Adresboek van de Nederlandsche Fabrikanten", werd 1876 vermeld als oprichtingsjaar.⁹⁵ Merkwaardig is, dat in hetzelfde gremium als waar in 1918 in werd geadverteerd, het jaar van de start met een jaar is verschoven.

Aan de binnenzijde op het schutblad van het eerste balansboek, namelijk dat betreffende 1916, staan met potlood enige vroegere wetenswaardigheden neergeschreven, duidelijk op basis van herinneringen in de familiekring. Als oprichtingsjaar van de fabriek worden met een vraagteken er achter vermeld 1874 en 1876. Op dit schutblad wordt verwezen naar een zekere Pollen die bij de "Berger Booten" in Venlo werkzaam is geweest en daarna een functie heeft verworven bij de firma Ant. Jurgens in Oss. Ook wordt ten tonele gevoerd een zekere Frans Boots, eveneens uit Venlo afkomstig, die in Oss veearts was en Jurgens, een groot paardenliefhebber, zou hebben aangeraden om Lodewijk van der Grinten advies te vragen over hoe de problemen in Oss met de kleuring van margarine op te lossen. Jurgens zou Pollen, die de Venlose kermis ging bezoeken, een flesje boterkleursel hebben meegegeven om de inhoud te laten onderzoeken door Lodewijk van der Grinten. De laatste berichtte een beter procédé te hebben, waarna Jurgens naar Venlo gereisd zou zijn en f 70,- bood voor het recept. Elisabeth Muijsers, met wie Lodewijk op 18 februari 1862 was gehuwd, zou haar man de verkoop hebben afgeraden en hem tot eigen winstgevende exploitatie van zijn vinding hebben aangezet.⁹⁶ In de geschiedschrijving, later door kleinkinderen opgezet, wordt op dit punt teruggekomen. Lodewijk zou op een avond in 1877 zijn vrouw hebben meegedeeld, dat hij gevonden had hoe een goed kleursel voor kunstboter moest worden gemaakt. Zij

⁹³ *De Nederlandsche Industrie; beschrijvende catalogus van de voortbrengselen der Nederlandsche nijverheid; met volledige adreslijst van de Nederlandsche fabrikanten*, Den Haag 1918, pag. 32.

⁹⁴ AOG, 121-1921, Inschrijving door Frans van der Grinten van de Nederlandsche Boterkleursel-fabriek L. van der Grinten in het handelsregister van de Venlose Kamer van Koophandel, 30 maart 1921.

⁹⁵ AOG, 73-1929, Brief aan de redactie van De Nederlandsche Industrie in Den Haag d.d. 24 januari 1932.

⁹⁶ AOG, 111-1916, Balansboek Ned. Boterkleursel-fabriek 1916.

zou daarop hebben gereageerd met de uitspraak, dat hij dit geheim niet moest verkopen, maar zelf de vervaardiging ter hand moest nemen.⁹⁷ Het is van belang om bij dit familieverhaal, later in allerlei varianten doorverteld,⁹⁸ na te gaan in hoeverre "Wahrheit und Dichtung" hier door elkaar lopen. Dit klemt temeer, omdat voor de begintijd de gegevens zo schaars zijn. Daarom moet ook de overlevering zorgvuldig worden nagetrokken. Zoals verder nog zal blijken, zijn de genoemde namen niet uit de lucht gegrepen. Alleen de plaatsing in de tijd ligt anders dan die in het familieverhaal. Ook achter diverse oorzakelijk gelegde verbanden kan een vraagteken worden geplaatst.

De eerste van de genoemde namen, die een bespreking verdient, is die van W.J.H. Pollen, geboren te Venlo op 13 november 1847. Deze verhuisde als vrijgezel op 16 mei 1877 naar Oss. In de nieuwe woongemeente staat in het bevolkingsregister als zijn beroep vermeld: klerk. Hij kwam te wonen in wijk A 154, later Torenstraat 165 geheten. Hij huiste in een beambtenwoning naast het kantoor van Jurgens. Verder woonde hij nabij de panden van Arn. en Ant. Jurgens, terwijl de fabriek van Joh. Jurgens op een steenworp afstand lag.⁹⁹ Hij was dus in een Jurgens-enclave terechtgekomen. Wellicht met de Venlose kermis tijdelijk teruggekeerd, vond hij daar een bruid: Anna M.H. Tigchelman. Hij huwde met haar te Venlo op 23 oktober 1877. Zij vestigde zich op 10 november 1877 te Oss en trok bij Willem Pollen in.¹⁰⁰

Begin van de jaren tachtig was het beroep van Pollen dat van kantoorbediende met een salaris dat niet boven de f 900,-- uitkwam. In 1883 werd het beroep omschreven als dat van boekhouder en lag het salaris tegen de f 1.200,--. In 1890 verdiende Pollen f 1.500,-- per jaar. Verder opereerde hij als "binnenlandsch koopman in 't klein". Deze nevenverdiens- te werd verworven door het drijven van een beperkte houthandel.¹⁰¹ Het geleverde hout, dat uit het buitenland kwam en via de haven van Rotterdam werd aangevoerd, werd afgezet bij de vele kuiperijen, die in Oss werkzaam waren bij het maken van vaten en kistjes voor de

⁹⁷ Louis Jzn. en Louis Frzn. van der Grinten. *Onze grootouders Louis van der Grinten en Lieske Muijers*. Utrecht 1968, pag. 74-75.

⁹⁸ Van der Grinten en Van der Grinten, o.c., pag. 3.

⁹⁹ GA Oss, Bevolkingsregister 1860-1880, dl. V, blad 1249 en dl. IX, blad 1998; T.a.p., nr. 1732; Wijkregisters 1879.

¹⁰⁰ GA Venlo, Burgerlijke Stand, Huwelijken 1877, nr. 51.

¹⁰¹ GA Oss, Patentregister 1881-1883; T.a.p., nr. 1360; Register van patentschuldigen 1890-1891.

verzending van margarine. Pas later zou de margarine in papier verpakt worden afgeleverd.

Op 16 maart 1891 verliet Pollen met zijn gezin Oss en vertrok hij naar Nijmegen.¹⁰² In het Nijmeegse bevolkingsregister werd hij op 19 maart 1891 ingeschreven als "fabrikant stoomkuiperij".¹⁰³ In Nijmegen bestonden op dat moment vier margarinefabrieken en daar was geen sprake van een overaanbod aan kuiperijen, zoals in Oss. Pollen associeerde zich met een partner, zodat in 1891 de stoomkuiperij Pollen & Van der Woude van start ging.¹⁰⁴ De zaken liepen goed. Er waren vele afnemers van de hier vervaardigde houten duigen, bodems en deksels, waaruit de botervaten werden samengesteld. In 1898 werkten in dit bedrijf 35 personeelsleden.¹⁰⁵

De tweede hoofdpersoon die genoemd werd als schakel bij het leggen van contact tussen Jurgens en Van der Grinten, was Frans Boots. Deze is op 22 januari 1850 te Venlo geboren en is afgestudeerd aan de Vee- Artsnij School te Utrecht. Vanuit deze stad vestigde hij zich op 18 december 1873 te Oss als rijksveearts. Hij woonde in wijk A 144, vlak bij de woningen van de heren Jurgens.¹⁰⁶ Door zijn werk kwam Boots in contact met de familie Jurgens, van wie vele leden verwoede paardenliefhebbers waren.¹⁰⁷

Aangezien Frans Boots op 30 december 1875 uit het Osse bevolkingsregister werd uitgeschreven, omdat hij als veearts naar Tilburg ging,¹⁰⁸ en Pollen, zoals reeds aangegeven, zich pas op 16 mei 1877 te Oss vestigde, kan er hier geen contact tussen hen beiden hebben bestaan. Omdat veearts Boots in Oss ook met de keuring van levensmiddelen was belast¹⁰⁹ en apotheker Lodewijk van der Grinten op dit terrein een autoriteit was, gezien zijn lidmaatschap van de Geneeskundige Raad voor Noord-Brabant en Limburg, is het mogelijk dat Lodewijk op zijn vele inspectiereizen door Noord-Brabant Frans Boots heeft ontmoet. De

¹⁰² GA Oss, Bevolkingsregister 1880-1900, dl. XVIII, blad 1602; T.a.p., nr. 1747; Register van vertrokken personen 1880-1891, blad 96.

¹⁰³ GA Nijmegen, Bevolkingsregister 1890-1900, A 17, blad 157.

¹⁰⁴ *Jaarverslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Nijmegen over het jaar 1891*, pag. 3.

¹⁰⁵ *Jaarverslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Nijmegen over het jaar 1898*, pag. 21.

¹⁰⁶ GA Oss, Bevolkingsregister 1860-1880, dl. IX, blad 1947.

¹⁰⁷ F.J.M. van der Ven, *Jan en Josina Jurgens en hun gezin*, [Oss 1979].

¹⁰⁸ GA Oss, Bevolkingsregister 1860-1880, dl. IX, blad 1947.

¹⁰⁹ GA Oss, nr. 726-728: Verslagen van den toestand der gemeente Oss over 1873, 1874 en 1875, pag. 26.

bijna elf jaar oudere broer Jean Boots, die zich eind juni 1863 als rijksveearts te Cuijk vestigde,¹¹⁰ was in ieder geval wel een zeer goede bekende van Lodewijk van der Grinten, omdat zij samen in Venlo tot de oprichters behoorden van het letterlievend gezelschap "Puteanus" op 28 januari 1863.¹¹¹ Deze Jean Boots was een zeer actief mens. Zo stelde hij in 1865 een uitvoerig rapport op over de dan heersende veepest. Het Provinciaal Bestuur uitte waardering voor de door hem betoonde inzet.¹¹² Het is denkbaar dat Jean Boots zijn broer Frans op het werk van Lodewijk van der Grinten opmerkzaam heeft gemaakt.

Evalueren wij nu de beide verbindinglijnen tussen Venlo en Oss, in casu Van der Grinten en Jurgens, dan valt te stellen dat Jurgens via Jean Boots door diens broer Frans geïnformeerd kon zijn over de boterkleurselectiviteiten van Lodewijk van der Grinten. Het is ook mogelijk dat Frans Boots zelf deze informatie in Venlo heeft opgedaan en Jurgens tijdens wederzijdse contacten heeft geattendeerd op de veelzijdige onderzoeker Lodewijk van der Grinten.

Willem Pollen verscheen pas in 1877 op het Osse toneel. Hij werkte wel vanaf dat moment voor Jurgens, maar uit de eerder vermelde provisie-regeling betreffende bestellingen van boterkleursel door Jurgens blijkt, dat deze pas inging per 1879. Tussen het vertrek van Frans Boots naar Tilburg in 1875 en genoemde regeling zit een gat van vier jaar. De bestelling van 600 kilo boterkleursel, waarover Lodewijk van der Grinten in zijn brief van 7 oktober 1877 repte, past helemaal niet binnen dit verhaal. Gezien de latere goede relaties met S. van den Bergh, die kort na Jurgens ook in Oss met de margarinefabricage was begonnen, sluiten wij niet uit, dat Boots hem naar Van der Grinten heeft verwezen. Hij zou dan de geheimzinnige relatie uit de brief van 1877 zijn geweest, terwijl Jurgens pas in 1879 via Pollen een afnemer werd.

Het familieverhaal, dat Lodewijk bij een bezoek aan Oss door Jurgens in een rijtuig met afgeschermd ruiten werd afgehaald om Van den Bergh niets van dit contact te laten merken, kan ook betekenen dat Jurgens niet wilde dat Van den Bergh er achter kwam dat hij diens leverancier van boterkleursel had "ontdekt". Toen eenmaal de successtory van het boterkleursel werd gekoppeld aan de succesvolle ontwikkeling van de margarinelijverheid, zag de degelijk katholieke familie Van der

¹¹⁰ GA Cuijk. Bevolkingsregister.

¹¹¹ GA Venlo. Archief Genootschap Puteanus, nr. 2.

¹¹² H. Douma, De eerste veearts en het ontstaan van een veeverzekering te Cuijk en omgeving, in: *Merlet*, XIV (1978), pag. 111-112.

Grinten mogelijk liever een koppeling met de eveneens zeer katholieke familie Jurgens dan met de joodse zakenman Van den Bergh, zeer lang de eeuwige concurrent van Jurgens.

Ook is het verhaal, dat Jurgens naar Venlo gereisd zou zijn en voor de vinding van Lodewijk van der Grinten slechts f 70.-- zou hebben geboden, niet goed te passen in het gedragspatroon van Jurgens, die voor iets goeds vlot veel geld over had. Ook hier denken wij eerder aan een kleinere afnemer, bijvoorbeeld in Den Bosch waar Lodewijk voor zaken en familiebezoek al in het begin van de jaren zeventig regelmatig kwam, dus ruim voordat via Pollen in 1879 de relatie met Jurgens ontstond.

De conclusie is dat de familie-overlevering uit elementen bestaat die op zich waar kunnen zijn, maar niet in een logisch en temporeel verband met elkaar kunnen worden gebracht. Dat Lodewijk zijn eerste leveranties heeft verricht aan het in 1872 gestichte Bossche margarinebedrijf Cordeweener of aan de sedert 1873 met de margarinefabricage gestarte firma J. van de Griendt of de in 1875 opgerichte margarinefabriek Jos. F.A. Albers of het in 1877 begonnen margarinebedrijf van A.J. van den Heuvel, deze drie laatste ook in Den Bosch, is eveneens denkbaar.¹¹³ J. van de Griendt is door zijn ontginningsprojecten in de Peel namelijk vanaf het begin van de jaren vijftig met Noord-Limburg in contact gekomen. Tevens is de dynamische Bossche ondernemer Van de Griendt in 1865 betrokken bij grondwerkzaamheden ten behoeve van de aanleg van de staatspoorweg tussen Venlo en Helmond.¹¹⁴ Verder had Lodewijk van der Grinten contact met H.P. van den Bergh, arts te Veghel en tevens lid van de Geneeskundige Raad voor Noord-Brabant en Limburg.¹¹⁵ Via deze lijn kan Van den Bergh in Oss op de hoogte zijn gekomen van de verrichtingen van Lodewijk in Venlo. Gezien het feit dat Lodewijk van der Grinten veel logeerde bij P. van Vlijmen in Den Bosch, die gehuwd was met Maria Muijsers, de meest geliefde zus van zijn vrouw Lieske Muijsers,¹¹⁶ lijkt de verbindingssas Venlo-Den Bosch toch wel een goed uitgangspunt voor de gedachte dat daar Lodewijk zonder meer moet hebben gehoord van de grote commotie rond de oprichting van het margarinebedrijf Cordeweener. Via dit bedrijf waren er weer nauwe contacten met Jurgens in Oss, die bovendien veel in Den

¹¹³ *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's-Hertogenbosch over 1873*, pag. 20; *Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's-Hertogenbosch over 1877*, pag. 23.

¹¹⁴ GA Venlo, Gemeentesecretarie 1851-1900, nr. 248: Stukken stoomketels.

¹¹⁵ Brieven, o.c., 24 juni 1875 (55).

¹¹⁶ Van der Grinten en Van der Grinten, o.c., pag. 73.

Bosch kwam. Ook Van den Bergh had in Den Bosch zijn relaties.

In de eerdere tekst is Jurgens te Oss al afgefallen als eerste afnemer van kleursel uit Venlo voor de bereiding van margarine. In het voorgaande is een aantal opties geformuleerd die naar 's-Hertogenbosch verwijzen. Het meest harde gegeven in die richting is een brief van Jos Albers. Deze margarinefabrikant die zijn bedrijf in 1875 stichtte, schreef later aan Frans van der Grinten tot "de oudste klanten" van de zaak in Venlo te behoren.¹¹⁷ Deze uitspraak biedt geen garantie dat de relatie al vanaf 1875 heeft bestaan, maar is wel een reële mogelijkheid. Tevens is denkbaar dat hij de geheimzinnige afnemer uit 1877 is geweest.

Een geheel andere mogelijkheid die Lodewijk in contact kan hebben gebracht met een partij die behoefte had aan een goed kleursel voor de margarine, is het bedrijf Prinzen & Van Glabbeek te Helmond. Deze in 1857 opgerichte firma hield zich bezig met de bontweverij. Daarnaast had men een boterhandel. De natuurboter werd aangeleverd uit een aantal plaatsen in Noord-Brabant en Noord-Limburg, onder andere Sevenum en Venray.¹¹⁸ In 1876 werd een grote afdeling voor de productie van margarine opgezet. Uit het bedrijfsarchief van Van der Grinten weten wij dat deze onderneming aan het eind van de jaren tachtig kleursel bij Van der Grinten bestelde. Vraag is, hoe het daarvóór gesteld is geweest? Uit het inventarisboek van genoemd Helmonds bedrijf blijkt dat per 1 januari 1872 vier potten orleaan, negentien okshoofden siroop en 150 kilo "verw" aanwezig waren.¹¹⁹ De roomboter werd dus bijgekleurd. Op 31 december 1877 waren er nog 366 "liters kleur" in voorraad, een jaar later 635 liter, eind 1879 acht vaatjes kleur à f 1.918,46 en eind 1880 26 vaten, bevattend 3.073 liter kleur à f 5.703,47.¹²⁰ Het kan zijn dat het kleursel is geleverd door Lodewijk van der Grinten. Exacte gegevens betreffende leveranciers ontbreken ook hier.

De ontstaansgeschiedenis blijft door het ontbreken van archiefstukken wat jaartallen en de eerste grote relaties betreft, een vage zaak. De overlevering vanuit de familie lijkt een achteraf geconstrueerde verklaring, die echter stuk loopt op data en namen, die niet met elkaar in overeenstemming zijn te brengen.

¹¹⁷ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1896, Brief van Jos Albers, 31 augustus 1896.

¹¹⁸ GA Helmond, Archief Prinzen & Van Glabbeek, nr. 39: Inventarisboek 1872, fol. 22.

¹¹⁹ Zie noot 118.

¹²⁰ GA Helmond, t.a.p., Inventarisboek 1877-1880, fol. 189, 222, 240 en 265.

Reeds eerder is aangegeven dat Willem Pollen, een vroegere buurjongen uit de Steenstraat te Venlo, sedert 1879 werkzaam was bij Anton Jurgens in Oss. Voor de via zijn bemiddeling door Jurgens in Venlo geplaatste bestellingen, ontving Pollen jaarlijks een behoorlijk bedrag aan provisie. Door de nauwe contacten met Pollen, ook toen deze naar Oss was verhuisd, hoorde Lodewijk van der Grinten veel voor hem interessant nieuws uit de interne Jurgens "keuken". Dit gaf hem bepaald een voorsprong bij de onderhandelingen over leveringscontracten. Toen Pollen in juli 1891 bij Jurgens wegging en in Nijmegen een productiebedrijf in houten vaten en kistjes opzette, erkende Lodewijk van der Grinten dat Pollen tussen 1879 en 1891 hem vele diensten had bewezen.

Pollen was van belang als "luisterpost". Toen er klachten ontstonden over het aan Jurgens geleverde kleursel en Lodewijk van der Grinten zo zijn twijfels had over de juistheid daarvan, werd hij uit de droom geholpen door Pollen. Deze berichtte hem op 30 april 1885, dat de heer Lang, margarinefabrikant in Neurenberg en bevriend met de heren Jurgens, in Oss op bezoek was geweest. Aangezien Pollen via Van der Grinten wist dat deze aan Lang kleursel leverde, hoorde hij Lang tijdens diens bezoek uit. Die verklaarde zowel van Van der Grinten als van Hansen boterkleursel te betrekken. Hij achtte het kleursel van Van der Grinten "mooi, echter met een gebrek en wel dat ze verkleurde". Voor Pollen het bewijs dat de klachten toch wel gegrond moesten zijn. Hij sprak de hoop uit, dat Lodewijk er spoedig in zou slagen het gebrek te vinden. Hij schreef: "Praktiseert nog eens, misschien ligt het aan eene kleinigheid en twijfel niet of U zult reusséren". Ook hier geldt: een goede vriend is goud waard.¹²¹

Naast concurrentie om de kwaliteit van het boterkleursel had Van der Grinten ook te maken met die inzake de prijs waarvoor werd geleverd. Vooral Jurgens, die eerst voor Oss en later ook voor zijn margarinefabrieken in het Duitse Goch en in het Belgische Merksem een grootafnemer was, had de neiging steeds maar lagere prijzen te bedingen. Het was echter steeds weer Pollen die Lodewijk van der Grinten er op wees niet te snel te zwichten voor "de dreigementen van Jurgens dat zij bij de concurrentie het kleursel goedkoper kunnen bekomen". Hij merkte op, dat "indien zij Uw kleursel niet zoo goed vonden, zouden zij U geen preferentie geven". Hij ging nog een stapje verder door te verklaren,

¹²¹ AOG, 751-1885. Cor.bo., Brief van W. Pollen, 30 april 1885.

dat "zij niet meer buiten Uw kleursel kunnen". Het langdurig zoeken naar kwaliteitsverbetering loonde. Geen enkel kleursel was zo sterk als dat van Van der Grinten. Daarom "zullen zij [de heren Jurgens] zich wel driemaal bedenken alvorens geen kleursel van U meer te nemen. Het kleursel van Hansen is thans 14½ cent per kilo duurder dan het Uwe en indien 't omgekeerd was, dan zouden zij nog Uw kleursel gebruiken, aangezien dat van Hansen te groenachtig is en erg verschiet". Hoewel Lodewijk van der Grinten de kwaliteit van zijn kleursel op hoog niveau wenste te houden door alleen maar een uitstekende soort orleaan en olie te gebruiken, adviseerde Pollen toch om iets aan de prijs te doen, want dan "hebben zij zoo hun zin gekregen en dat moeten zij hebben, want zij willen en zullen heerschen".¹²² In 1892 zag Lodewijk zich wederom gedwongen de prijs voor Jurgens te verlagen. Informant Pollen was het hiermee niet eens "want het is niets dan drukken met al hunne leveranciers; dit is eenmaal eene manie bij hen geworden". Hij sprak de hoop uit, dat Lodewijk na deze knieval voortaan ongestoord zijn leveranties zou kunnen voortzetten.¹²³

Eind 1888 kreeg Lodewijk van der Grinten bij zijn zakelijke activiteiten assistentie van zijn tweede zoon Frans. Aan zijn vriend Pollen schreef Lodewijk in 1889 veel steun te ondervinden van deze zoon. Pollen adviseerde hem van een welverdiende rust te gaan genieten, zodat het met zijn gezondheid vanzelf beter zou gaan.¹²⁴ Lodewijk heeft deze raad niet direct opgevolgd. Mede hierdoor heeft Frans in 1889 wellicht de hoop gekoesterd naar Freiburg terug te kunnen keren. Immers pas in 1890 vestigde hij zich officieel als "provisor" (zaakwaarnemer) in de apotheek van zijn vader.

Door de hiervóór geschetste werkverdeling kon Lodewijk van der Grinten zich vanaf 1890 geheel toewijden op de vervaardiging van kleursel en conserveringsmiddelen. Naast het werk in de apotheek assisteerde Frans hem bij het bezoeken van afnemers van de fabriek. In de loop van 1892 was Lodewijk van der Grinten wederom langdurig ziek.¹²⁵ Duidelijk werd dat zijn zoon Frans in toenemende mate bij de gang van zaken in het bedrijf diende te worden betrokken. Op 31 januari 1893 trad

¹²² AOG, 75-1885, Correspondentie Pollen, Brief van W. Pollen uit Nijmegen aan L. van der Grinten, 22 augustus 1891.

¹²³ AOG, 75-1885, Correspondentie Pollen, Brieven van W. Pollen, 12 en 19 mei 1892.

¹²⁴ AOG, 11-1889, Brief van W. Pollen, 15 januari 1889.

¹²⁵ Van der Grinten en Van der Grinten, o.c., pag. 61.

Frans in het huwelijk. Naar aanleiding van een felicitatiebrief van Pollen aan Lodewijk schrijft de laatste: "Frans is een ferme jongen en zal zijn weg wel maken en ook zijn vrouwtje is een huishoudelijk opgevoed goed meisje".¹²⁶ Bedoeld meisje was Agnes Wilhelmina Anna Huenges. Het jonge paar kon het huis aan de Steenstraat betrekken, omdat vader Lodewijk voor zich en zijn gezin in 1892 aan de vroegere Martinusstraat, thans Mgr. Nolensplein, een nieuw huis had laten bouwen, omdat zijn astma het hem onmogelijk maakte in de oude binnenstad te blijven wonen.

Pas in 1894 besloot Lodewijk het echt rustiger aan te gaan doen. Het heeft lang geduurd, voordat deze stap werd gezet. Op het advies van Pollen in januari 1889 hebben wij reeds gewezen. Een jaar later, mei 1890, raadde ook collega-apotheker Hahmes uit Maastricht Lodewijk aan om rust te nemen en het werk over te laten aan de kinderen.¹²⁷ Op die goede raad werd slechts gedeeltelijk ingegaan. Op 16 januari 1890 vond door de adjunct-inspecteur voor het geneeskundig staatstoezicht in Limburg de toelating plaats van Frans van der Grinten "als provisor in de apotheek van L.F.A. van der Grinten".¹²⁸ Het duurde tot in 1894 dat Frans als gelijkwaardige partner in de zaak werd betrokken. In januari 1894 nam hij door een storting van f 1.900,- deel in het bedrijfskapitaal.¹²⁹ Ruim een half jaar later kreeg het partnerschap ook een formeel juridische vorm door een akte van vennootschap.

Uhlenbroek: steun en toeverlaat

Voor de contacten over de grenzen heen werd als eerste buitenlandse agent aangetrokken J.C. Uhlenbroek, oorspronkelijk uit Venlo afkomstig, maar veelal in Duitsland werkzaam binnen de sector van de margarijnenijverheid. Hieraan waren eerder schriftelijke contacten voorafgegaan, waarin Uhlenbroek tegen betaling zijn diensten aanbood om nieuwe afnemers voor Lodewijk van der Grinten te werven.¹³⁰ Naast de

¹²⁶ AOG, 75-1885, Correspondentie Pollen, Concept-antwoord W. Pollen, 8 februari 1893.

¹²⁷ AOG, 111-1890, Brief van apotheker Hahmes uit Maastricht, 5 mei 1890.

¹²⁸ AOG, 133-1943, Overlijden Frans van der Grinten.

¹²⁹ AOG, 215-1894, Kasboek van Lodewijk en Frans van der Grinten 1894-1902. Frans doet op 13 januari 1894 een storting van f 1.900,- ten gunste van de zaak. Dit bedrag wordt in het kasboek onder de kolom Diversen opgenomen.

¹³⁰ AOG, t.a.p., Brieven van Uhlenbroek, 1 en 4 mei 1891.

reeds vanuit Venlo opgebouwde relaties bracht Uhlenbroek in de loop van 1891 meerdere nieuwe Duitse afnemers aan. Hij reisde werkelijk heel Duitsland door, bezocht vele margarinefabrieken en legde goede contacten. Als provisie ontving hij 5% van de waarde van de ontvangen bestellingen van boterkleursel.

Dat de activiteiten van deze agent voor Lodewijk flink in de papieren konden lopen, blijkt uit het kasboek over de jaren 1894 en 1895, waarin Uhlenbroek aan provisie respectievelijk *f* 509,33 en *f* 885,01 incasseerde: voor die tijd hoge bedragen.¹³¹ In de periode van Frans van der Grinten nam de relatie met Uhlenbroek in intensiteit af. In 1896 ontving deze nog circa *f* 570,-- aan provisie,¹³² maar in 1901 was de vergoeding tot *f* 28,-- gedaald.¹³³

Uhlenbroek was een goede greep, omdat hij in opdracht van Grasso te 's-Hertogenbosch in de door deze onderneming geïnstalleerde margarinefabrieken het productieproces op gang moest brengen. Kortom, een ideale positie om de eigenaar van nieuwe of vernieuwde bedrijven te attenderen op de producten uit Venlo. Verder was voor Van der Grinten van groot belang via Uhlenbroek rechtstreeks van de werkplek te vernemen, hoe zijn kleursels het deden en welke interne reacties ze opriepen.¹³⁴

In december 1891 vertrok Uhlenbroek naar Scandinavië, waar hij enkele margarinefabrieken ging opstarten, nadat de Bossche onderneming Grasso hier de apparatuur had geleverd. Zowel in Helsingborg als in Gotenburg was hij werkzaam. Hij zorgde dat de betreffende margarinefabrieken afnemer bij Van der Grinten werden.¹³⁵

Ook in Nederland werkte Uhlenbroek ten behoeve van Grasso. Zo moest hij in maart 1892 bij Mouton in Den Haag de door deze onderneming betrokken karnapparatuur in bedrijf brengen. Dit leverde voor Lodewijk van der Grinten een proefbestelling op van rood en geel boterkleursel. Daarna ging Uhlenbroek weer naar Duitsland, waar hij in opdracht van Grasso in liefst vier fabrieken machines voor de margarinefabricage in werking moest brengen.¹³⁶ Het eerste bedrijf dat hij in

¹³¹ AOG, 215-1894, Kasboek Lodewijk en Frans van der Grinten, 1894-1895.

¹³² AOG, 215-1892, Debiteurenboek boterkleursel 1896.

¹³³ AOG, 215-1894, Kasboek, mei-juli 1901.

¹³⁴ AOG, 75-1891, Contacten met J.C. Uhlenbroek.

¹³⁵ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1891, Verkoop buitenland, Brief van J.C. Uhlenbroek, 15 december 1891.

¹³⁶ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1892, Verkoop Nederland, Brieven van Uhlenbroek, 6 en 8 maart 1892.

Duitsland bezocht, was dat van de Gebrs. Muller in Gildehaus. Deze firma uit Goor had, evenals Jurgens en Van den Bergh hadden gedaan, een vestiging over de grens opgezet om zo de hoge Duitse invoerrechten op margarine te ontlopen. Na zijn bezoek kon Uhlenbroek aan Lodewijk van der Grinten berichten, dat deze aan die onderneming "een hele goeie klant krijgt".¹³⁷ Begin april verbleef Uhlenbroek in Denemarken, waar hij de firma Th. Colding in Kopenhagen als klant aanbracht. Daarna ging de reis naar Regensburg en vervolgens naar Verviers: "die krijgt u ook weer als klant en zoo komen er nog veel meer maar alles gaat niet op eenmaal".¹³⁸

Eind 1892 bleek Uhlenbroek zijn zwervend bestaan te hebben opgegeven. Hij had in Biebrich bij een margarinefabriek een vaste betrekking aangenomen als eerste karnmeester. Zowel voor Van der Grinten als voor Grasso was dit een groot verlies. Hoewel aanvankelijk de vaste positie hem goed beviel, kon hij toch al snel niet tegen "het eentoonige en stille leven".¹³⁹ Zijn temperament verdroeg dat niet. Grasso was meteen bereid hem weer in dienst te nemen en schreef zeker vier à vijf fabrieken te hebben, waar Uhlenbroek de door Grasso geïnstalleerde apparatuur in bedrijf kon brengen. Met de zekerheid bij Grasso "duidelijk weer in het Geschäft te komen", wilde Uhlenbroek wel weten, of ook Lodewijk van der Grinten hem als vertegenwoordiger wilde handhaven.¹⁴⁰ Per kerende post berichtte deze er prijs op te stellen, dat Uhlenbroek weer voor hem werkzaam zou zijn. In mei 1893 ging Uhlenbroek weer op free-lance basis werken. Voor Lodewijk van der Grinten een grote geruststelling. Uhlenbroek was voor hem een echte toeverlaat. Naast het aanbrengen van orders had zijn positie een veel ruimere betekenis: als luisterpunt en als man uit de praktijk, die door zijn ruime ervaring zeer goed wist hoe te reageren op de sterke en zwakke punten van de door Van der Grinten geoffreerde artikelen.

Dat Uhlenbroek zich van zijn capaciteiten bewust was, blijkt uit het feit dat hij na zijn vertrek uit Biebrich zich als zelfstandig technicus te Keulen vestigde. Op zijn briefpapier liet hij drukken: "J.C. Uhlenbroek. Techniker. Specialität für Margarinefabrik-Einrichtungen und das Leh-

¹³⁷ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1892, Verkoop Duitsland, Brief van Uhlenbroek, 28 maart 1892.

¹³⁸ AOG, t.a.p., Brief van Uhlenbroek, 16 april 1892.

¹³⁹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1893, Diversen, Brief van J.C. Uhlenbroek, 16 januari en 8 februari 1893.

¹⁴⁰ AOG, t.a.p., 8 februari 1893.

ren der neuesten holländischen Methode".¹⁴¹ Vanuit zijn nieuwe uitvalsbasis reisde Uhlenbroek in opdracht van Grasso naar margarinefabrieken in Duitsland, Nederland, België enzovoort. Menigmaal maakte hij een tussenstop in Venlo om met Lodewijk en Frans van der Grinten te overleggen. Door zijn verspreide contacten en promoten van het kleursel uit Venlo, was Uhlenbroek voor Van der Grinten een ideale figuur om aan leveranties te komen.

Niet alleen door zijn vele contacten met margarinefabrikanten in West-Europa was Uhlenbroek een zeer geschikte tussenpersoon, maar ook door de vele proeven die hij met kleursel van Van der Grinten ter plekke deed. Omdat de diverse ondernemers bij de margarinefabricage telkens weer andere grondstoffen toepasten, waren zijn contra-expertises voor Venlo van groot belang om tot de juiste kleursamenstelling te komen. Het gehele jaar 1895 door werkte Uhlenbroek met mengsels van rood en geel kleursel in wisselende verhoudingen en stuurde hiermee bewerkte monsters margarine naar Venlo. Omgekeerd maakte Van der Grinten met zijn nieuw kleursel ook monsters en stuurde deze op zijn beurt naar Uhlenbroek. Hoewel bij gebruik van katoenolie in de margarinefabricage meer rood in het kleursel moest zitten, diende dit ook weer niet te veel te zijn. De monsters werden genummerd, zodat Uhlenbroek schriftelijk kon aangeven, met welke hij de beste uitslag had verkregen. Dit telkens weer uittesten leidde in juni 1895 tot een 50% beter resultaat dan vroeger. Uhlenbroek gebruikte het nieuwe kleursel in een verhouding van 500 gram op 800 kilo margarine.¹⁴² Het nieuwe kleursel demonstreerde hij op een aantal fabrieken, toen hij aan het eind van het jaar een reis maakte door Zweden, Noorwegen en Denemarken.¹⁴³

Een half jaar vóór het overlijden van Lodewijk van der Grinten kon zijn compagnon, zoon Frans, in oktober aan J. Uhlenbroek, die toen in Hamburg bij een margarinefabriek aan het werk was, berichten dat in Venlo "de zaak goed voorwaarts gaat".¹⁴⁴ Met name na 1890 was het aantal afnemers snel gegroeid.

Het overlijden van Lodewijk van der Grinten in april 1895 schokte Uhlenbroek zeer. Frans zond hem ter herinnering een foto van zijn vader.

¹⁴¹ AOG, t.a.p., 2 juli en 9 augustus 1893.

¹⁴² AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1895, Brieven van J.C. Uhlenbroek, 10 januari, 1 april, 12, 22 en 30 juni, 13 juli en 25 oktober 1895.

¹⁴³ AOG, t.a.p., Brieven van Uhlenbroek, 10 en 16 december 1895.

¹⁴⁴ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1894, Brief van J.C. Uhlenbroek, 5 oktober 1894, in antwoord op schrijven van Frans van der Grinten, 28 september 1894.

Uhlenbroek kocht daar een mooi lijstje bij en hing de ingelijste foto op in zijn woonkamer als aandenken aan "een goede en lieve vriend".¹⁴⁵ In de vriendschap was al eerder ook Frans van der Grinten betrokken. Uhlenbroek leefde oprecht mee met het opgroeien van de oudste zoon, die hij al als toekomstig assistent van Frans in de fabriek zag,¹⁴⁶ uitte zijn blijdschap in september 1895 met de geboorte van de tweede zoon¹⁴⁷ en eindigde vrijwel elke zakelijke brief aan Frans "met hartelijke groeten aan Uw lieve vrouw". Door de vriendschappelijke relatie met Lodewijk en Frans van der Grinten en door de betrokkenheid bij het wel en wee van de familie kwam de verhouding met Uhlenbroek boven het strikt zakelijke niveau. De firma L. van der Grinten is daar wel bij gevaren. Goede intermenselijke relaties loonden zich niet alleen in sociaal maar ook in economisch opzicht.

De gebroeders Renkens als springplank naar Amerika

Eind 1894 werden hernieuwde pogingen ondernomen om toegang te krijgen tot de Amerikaanse markt. Hiertoe maakte Lodewijk van der Grinten gebruik van bemiddeling via oude bekenden. Hij begon met een brief te schrijven aan J. Leenders te Lottum met daarin een verzoek om informatie over wat er was geworden van de twee neven Gerard en Hendrik Renkens, die respectievelijk 25 en 10 à 15 jaar geleden uit Lottum, behorend tot de gemeente Grubbenvorst, gelegen acht kilometer ten noorden van Venlo, naar de Nieuwe Wereld waren vertrokken om daar een nieuw bestaan op te bouwen. Uit het ontvangen antwoord bleek, dat zij beiden nu woonachtig waren in Depere in de staat Wisconsin.¹⁴⁸ Vraag is, hoe ze daar waren gekomen. De verklaring was te vinden bij de Limburger John Smith uit Swolgen, die zijn naam intussen een face-lift had laten ondergaan. Deze was al vroeger vertrokken en vervulde in Depere de functie van burgemeester, terwijl hij tevens het beroep van scheepsagent uitoefende. Hij was later weer naar zijn geboortegrond teruggekeerd om hier emigranten aan te werven voor zijn nieuwe woonplaats in de Verenigde Staten. Op 19 maart 1881 keerde

¹⁴⁵ AOG, t.a.p., Brief van Uhlenbroek, 13 juli 1895.

¹⁴⁶ AOG, t.a.p., Brief van Uhlenbroek, 10 januari 1895.

¹⁴⁷ AOG, t.a.p., Brief van Uhlenbroek, 2 september 1895.

¹⁴⁸ AOG, 75-1894, Brief van J. Leenders uit Lottum aan L. van der Grinten, 23 november 1894.

hij terug met 170 landverhuizers uit Limburg.¹⁴⁹

Reeds op de dag dat Lodewijk de gevraagde informatie heeft ontvangen, ging er een brief uit naar het Amerikaanse adres. Hij schreef op 23 november 1894: "Behalve de oude apotheek heb ik eene fabriek van boterkleursel. Mijne tweede zoon die met mij geassocieerd is, heeft groote uitbreiding aan de fabriek gegeven. Wij leveren jaarlijks aan de meeste fabrieken in Holland en Duitsland en hebben ook vele klanten in Engeland, Oostenrijk en enkele in de overige staten van Europa. Zelfs naar Australië leveren wij gansche vaten boterkleursel, maar in Amerika hebben wij nog geene klanten en daarom kwam ik op de gedachte, of gij ons inlichtingen kunt geven". Na toezegging de gemaakte onkosten aan Renkens te zullen vergoeden, beëindigde Lodewijk zijn brief met de uitspraak: "Ons kleursel overtreft het Deensche boterkleursel".¹⁵⁰

Op 31 december 1894 antwoordde G. Renkens met een nieuwjaarsgroet. Sedert zijn vertrek uit Limburg 31 jaar geleden noemde hij zich in zijn nieuwe vaderland Renking en ook wel Rankin. Hij herinnerde zich de contacten met Lodewijk van der Grinten bij vroegere ontmoetingen in Venlo nog zeer goed. Zijn advies luidde om vooral via de pers te adverteren met het kleursel. Dit was de aangewezen weg, wilde men in de Verenigde Staten iets verkopen. Rankin merkte op, dat de Amerikaanse boeren de boter veelal zelf maakten. Hij deelde mee, dat bij de meeste winkeliers boterkleursel was te verkrijgen. Het zou moeten blijken, of het kleursel uit Venlo beter of goedkoper was dan wat ter plekke werd gebruikt. Rankin verzocht hem een kleine hoeveelheid kleursel per post te sturen: "wij konden dan proberen of het betaalen zou daarin te handelen, eerst zelf, daarna in de nabuurschap, allengskens konde ik er hier en daar mede rondgaan en presenteren niet alleen aan farmers maar ook aan winkeliers". Wel was een voorwaarde daarbij, dat het kleursel van Van der Grinten superieur moest zijn aan dat wat in Amerika in gebruik was. Alleen dan was een afzetmarkt denkbaar.¹⁵¹

¹⁴⁹ C. van den Berg, *H.B.J. van Rijn, burgemeester van Venlo, pionier der milieuhygiëne*. Assen 1971, pag. 126; G.C.P. Linssen, *Limburgers naar Noord-Amerika*, in: *Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek*, XXXV (1972), pag. 209-225. In Venlo werd rond 1880 een snel gerealiseerde nieuwbouwwijk Depere genoemd, waaruit blijkt dat men hier kennis had van deze Amerikaanse plaats, waar veel landverhuizers uit Noord-Limburg zich hebben gevestigd.

¹⁵⁰ AOG, 75-1894, Concept brief L. van der Grinten aan G. Renkens in de Verenigde Staten, 23 november 1894.

¹⁵¹ AOG, 4 + 75, Cor.bo. 1895, Brief van G. Rankin, 31 december 1894.

Het antwoord van Lodewijk begin 1895 was Rankin niet duidelijk. Deze reageerde: "schrijf een weinig klaarder". Hij noemde Amerika "het land van belofte". Op het voorstel van Lodewijk om bij verzending van kleursel naar Amerika eerst te betalen, ging Rankin niet in: "vooruit betalen wil mijne vrouw niet toelaten".¹⁵² Deze wist hoe weinig er met de boterhandel in Amerika te verdienen viel. Zij had zich hiermee beziggehouden, maar was wegens de geringe verdienste er mee gestopt.

Uit de hier gememoreerde contacten, gelegd door Lodewijk van der Grinten, kwam toch iets voort. Zoon Frans nam deze aangelegenheid in 1895 over en deed in april van dat jaar aan Gerard Renkens in Wisconsin een offerte voor de levering van boterkleursel à zes Engelse ponden per 100 kilo.¹⁵³ Ook later bleek het veroveren van de Amerikaanse markt een zeer moeizame zaak te zijn. Hier voorzagen eigen kleurselproducenten in de bestaande behoefte. Voor zover buitenlandse aanbieders van dit product op deze markt opereerden, hadden met name de Denen een vrijwel onaantastbare positie opgebouwd.

Opmerkelijk is dat Lodewijk van der Grinten niet alleen van familieleden en vrienden gebruik maakte voor het leggen van handelscontacten, maar ook van kennissen uit Venlo en omgeving die naar het buitenland waren vertrokken. Zo wist hij zich tientallen jaren later nog namen te herinneren van Limburgse jongens, die naar de Verenigde Staten van Amerika waren geëmigreerd. Hij knoopte het contact weer aan in de hoop, dat zij hem behulpzaam konden zijn bij het penetreren met kleursel op de Amerikaanse markt. Ook in andere gevallen trachtten Lodewijk en later ook Frans van der Grinten gebruik te maken van relaties met mensen van Nederlandse en gewoonlijk Limburgse komaf, in het buitenland verblijvend, om via hen contacten te leggen met potentiële afnemers aldaar. Het is opvallend dat het aanspreken van mensen op titel van hun geboortegrond effectief werkte. Verblijvend in den vreemde was men er erg gevoelig voor, wanneer vanuit Venlo door Van der Grinten een beroep op hen werd gedaan. Zeker in die tijd gold dat Limburgers elkaar behoorden te helpen. Op basis van dit principe hield men op de thuisbasis Venlo goed in de gaten naar welke windstreken allerlei bekenden waren uitgezwermd.

¹⁵² AOG, t.a.p., Brief van G. Rankin, ongedateerd, begin 1895.

¹⁵³ AOG, 75-1894, Uitgaande correspondentie, Copieboek 1894-1903, offerte april 1895.